

її психіку є індивідуальним [3, с. 35]. Такий вплив може носити як позитивний, так і негативний характер. Тому протидія незаконній діяльності релігійних сект є одним із завдань не лише правоохоронних органів, а й суспільства у цілому. Треба чітко усвідомлювати, що для того, аби не стати «живою зброєю» релігійних сект, необхідно пам'ятати, що головна ознака особистості – воля, спрямована на реалізацію свідомо обраного сенсу власного життя.

Література:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М., 1980. – 345 с.
2. Бочелюк В.Й., Денисова Т.А. Кримінально-виконавча психологія. – К.: Істина, 2008. – 327 с.
3. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельность. – М.: Наука, 1988. – С. 128–141.
4. Немов Р.С. Психология. В 2 кн. – Кн. 1. Общие основы психологии. – М., 1994. – 455 с.
5. Общая психология / Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1986. – 430 с.
6. Узнадзе Д.Н. Общая психология. – Тбилиси, 1964. – 636 с.
7. Фрейд З. Теория бессознательного. – М.: Наука, 1980. – 346 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. В 2-х томах. – М., 1986.
9. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб., 1997. – 332 с.

УДК 316.723:343.23

Попович О. В.,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Чернівецького факультету Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ОСОБИ

Стаття присвячена розкриттю «соціального обличчя» людини, яка скоїла злочин і виступає продуктом взаємодії соціально-культурних і психо-біологічних сил, що формуються

в різних видах громадської діяльності.

Ключові слова: кримінальна субкультура, злочинне діяння, інтерпретація злочину, кримінальна ідеологія, суб'єкт кримінальної субкультури, свідомість злочинця, соціальне середовище, ціннісно-нормативна система особи, правомірна поведінка.

Стаття посвящена раскрытию «социального лица» человека, совершившего преступление и выступающего продуктом взаимодействия социально-культурных и психо-биологических сил, которые формируются в различных видах общественной деятельности.

Ключевые слова: кримінальна субкультура, преступное деяние, интерпретация преступления, уголовная идеология, субъект кримінальної субкультуры, сознание преступника, социальная среда, ценностно-нормативная система личности, правомерное поведение.

The article deals with the analysis of the «social face» of a person who committed a crime and be the product of the socio-cultural and psycho-biological forces that are formed in various kinds of social activities.

Key words: criminal subculture, criminal action, the interpretation of the crime, the criminal ideology, the subject of a criminal subculture, consciousness of the offender, social environment, value-normative system of the person, lawful behavior.

Постановка проблеми. Зв'язок соціальних умов із злочинною поведінкою носить складний характер, причому завжди соціальні умови проявляються в злочині, заломлюючись через особу. Проте в одних випадках вони заздальгідь, у процесі тривалої специфічної соціальної взаємодії, накладають відносно стійкий відбиток на особу і в результаті породжують не окремі її злочинні акти, але стійку протиправну орієнтацію, що проявляється в системі правопорушень. Така особа здатна скоювати злочини навіть за умов, що змінилися, якщо не

змінилася вона сама, пристосовуючи для себе при необхідності середовище і долаючи виникаючі перешкоди.

Аналіз дослідження даної проблеми. Кримінальна субкультура була і залишається предметом прискіпливої уваги багатьох правознавців, соціологів, психологів, педагогів, мовознавців та інших фахівців. Зокрема, дану проблему всебічно досліджували В. Пирожков, Ю. Антонян, В. Верещагін, Г. Калманов, А. Баляба, Е. Віленська, Е. Дідоренко, І. Мацкевич, А. Прохоров, С. Сергеев, А. Кочетков, В. Батиргареева та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні психологічного впливу кримінальної субкультури на криміналізацію особи, адже людина не отримує від народження готової соціальної програми, вона створюється в ній громадською практикою в ході її індивідуального розвитку. Жодних генів для духовного утримання людини не існує, риси людської психіки формуються за допомогою суспільно-практичної діяльності людей.

Виклад основного матеріалу. Злочинна поведінка» практично завжди розглядалася в координатах «середовище – злочинець», але при цьому по-різному вирішувалося питання про те, який з двох чинників відіграє первинну і вирішальну криміногенну роль. У XIX столітті позначилася боротьба двох крайніх поглядів, один із яких якнайповніше був виражений у роботах Ломброзо [14].

Ломброзо вбачав першопричину злочинності в самому злочинцеві і вважав визначальними його природжені анатомо-фізіологічні аномалії та психічні особливості. Без біологічних аномалій «середовище фізичне і середовище соціальне не в змозі пояснити злочини», – писав учень Ломброзо Феррі. Представники антропологічної школи ставили собі в заслугу те, що привернули увагу до особи, яка скоює злочини, але саме вони стверджували, що проти «природжених» злочинців «немає жодної терапії. Єдина міра проти них – вбивати їх або утримувати у виправних закладах; останнім способом вдалося б уникнути рецидивів» [22, с. 20]. Що стосується «дітей, затаврованих спадковістю», то «виховання в подібних випадках безсиле», – писав Ломброзо [13, с. 228-229].

Теорії біологічної природи злочинів і ролі людини в їх

етіологічній зумовленості саме як біологічного, а не громадського індивіда проповідують і до теперішнього часу. Вони багатоваріантні, використовують підходи з позицій фрейдизму, «характерологічного» вчення, теорії конституціональних нахилів та інші.

У радянській літературі у свій час піддавалися переконливій критиці спроби біологізації злочинної поведінки та її причин [9, с. 31]. Істотне те, що в людині взагалі не можна виділити в якомусь «чистому виді» її біологічні особливості, стосовно неї не може стояти питання про «соціальне» і «біологічне». Усі без винятку характеристики випробовують на собі вплив процесу соціалізації індивіда, тому жодна з них не може розглядатися як біологічна. Для вираження інтеграційної суті біології людини застосовується термін «соціально-біологічна», бо в ході соціального розвитку особистості відбувається подальший розвиток її біології, «включеної до складу її інтегральної соціальної природи» [18].

Разом із тим, не виключена ситуація, коли в результаті патології, природженої або набутої, порушується нормальний процес соціалізації індивіда і він внаслідок хворобливого стану не може в належній мірі керувати своїми діями або віддавати собі в них звіт. Такі випадки виключають визнання індивіда осудним, і, отже, він не може бути предметом уваги кримінологів. Кримінологи як фахівці з проблем злочинності вирішують інше питання: чому психічно здорові особи, які можуть усвідомлювати свої дії і керувати ними, мають можливість запобігти відповідному злочинному діянню, все-таки його здійснюють?

Сучасні прихильники спадкової схильності до злочинної поведінки фактично теж уникають питання про осудність. Вони оголошують її «незграбним діагностичним інструментом», а кращим засобом ресоціалізації злочинців з аномаліями поведінки вважають поселити їх до спеціальних закритих установ «незалежно від міри їх осудності». Як зазначав у зв'язку з цим Д. Р. Лунц, «такі погляди, що виходять з біологізації антисоціальної поведінки, змивають межі між психічною хворобою і нехворобливими проявами, а також між заходами

покарання і примусовим лікуванням» [15, с. 30].

При кримінологічному вивченні важливий аналіз особи у взаємодії з соціальним середовищем, оскільки злочинну поведінку породжує не само по собі середовище або окрема особа, а лише їх взаємодія.

Соціальне середовище – це суспільство, не лише об'єктивні умови і обставини, що визначають поведінку людини, але й діяльність людей, котрі творять і змінюють вказані обставини [4, с. 52], – людей як продуктів і джерел соціального розвитку. Оскільки вплив соціального середовища на злочинну поведінку носить складний характер, принципово неправильним буде розгляд злочинності не лише з біопсихологічних, біосоціальних, але і з вульгарно-соціологічних позицій. Розбіжність поглядів більшості кримінологів минулих років зумовлена зовсім не тим, що одні не визнають факту взаємодії, а інші відстоюють його важливість і викривають вульгарно-соціологічний підхід. Справа в тому, який зміст вкладається в таку взаємодію. Визнання складності механізму детермінації злочинної поведінки, процесів взаємодії, що лежать в її основі, не виключає необхідності визначення провідної сторони взаємодії, вирішення проблеми первинного і похідного, дослідження причинно-наслідкових закономірностей, у тому числі і в «традиційно-аналітичному аспекті». Сказане тим більше важливо, оскільки на особу злочинця практично не можна ефективно впливати, не вносячи корективи в її соціальне середовище, не змінюючи способи взаємодії з таким середовищем [8, с. 110]. Але при цьому не можна не враховувати і участь у відповідній взаємодії особи як відносно самостійного феномену. В результаті помилкова інша крайня позиція, що бере в кримінології свій початок від Лакассаня, засновника так званої «французької школи», що протиставила теорії природженого злочинця теорію соціального середовища. Лакассань визнавав фізичні і психічні аномалії злочинців, але вважав їх соціально набутими і приходив до висновку, що останнє дає основу звертати увагу лише на соціальні впливи [12].

Нині також не усі автори належною мірою враховують ту

обставину, що особа злочинця являє для кримінології самостійний інтерес, бо вона не просто відображає певні зовнішні умови, але виступає активною стороною взаємодії. Для неї характерна свідома, цілеспрямована діяльність. Виявлення причин і умов злочинної поведінки у випадку ігнорування вказаних обставин ґрунтується на прямому зіставленні деяких даних про об'єктивні соціальні явища і процеси, з одного боку, і даних про злочинну поведінку, з другого. Іноді порівнюються житлові умови злочинців і незлочинців, рівень доходів у їх сім'ях тощо. Останнім часом найчастіше йдеться про послідовні кореляції даних про злочинність з набором відомостей про об'єктивні соціально-економічні умови, але в тому й іншому випадку практично не враховується роль особи. Між тим важливо і те, як особою сприймалися відповідні обставини, на який ґрунт вони впливали, у взаємодії з якими чинниками, як саме.

Подібний зв'язок можна назвати опосередкованим, маючи на увазі залежність злочинної поведінки не взагалі від особових характеристик, а від стійких соціально зумовлених негативних деформацій особи. При безпосередньому зв'язку злочин скоюється під вирішальним впливом взаємодії особи і ситуації, що існувала у момент злочину або прямо передувала його здійсненню.

Як правило, опосередковані і безпосередні впливи соціального середовища на злочинну поведінку взаємодіють між собою, що породжує нові стани особи і середовища. Облік динаміки їх станів дуже суттєвий. Вони, у свою чергу, теж становлять певні взаємодії різних внутрішніх характеристик середовища і особи. При цьому зовнішня взаємодія (середовища і особи) залежна від вказаних внутрішніх процесів.

Одні стани середовища здатні у взаємодії з особою жорсткіше і безперечно детермінувати її злочинну поведінку, інші – в складній взаємообумовленості різних обставин, при значному впливі соціально-психологічних характеристик середовища і особи.

Злочинна поведінка, як і суспільно прийнятна, реалізується в межах фізичних, психічних можливостей людини

і характеру ситуації. Викладене впливає на форми реалізації відповідних поглядів, мотивів задоволення потреб. Наприклад, підліток, що не має модних джинсів і випробовує «поблажливе» до себе ставлення товаришів – власників таких джинсів, може вчинити по-різному: попросити у батьків гроші і постаратися придбати джинси; заробити гроші самому і купити їх; за певних умов злочинним способом заволодіти джинсами, вчинивши крадіжку або за відсутності можливості таємно заволодіти ними – грабіж, або розбій; спробувати самоствердитися тим, що почати зневажливо відгукуватися про джинси і демонстративно носити інший одяг; почати принижувати гідність власників джинсів шляхом зневаги, побиття тощо. Таким чином, залежно від того, що собою являє особа, в такій ситуації можлива і правомірна, і протиправна поведінка, а остання може носити за своїми формами, виходячи з обставин, і корисливий, і насильницький характер [16, с. 106].

На нашу думку, доволі важливе питання про суть відмінності злочинної поведінки від правомірної, адже ця відмінність корениться в системі ціннісних орієнтацій, поглядів і соціальних установок, тобто у змістовній стороні свідомості. Самі по собі злочини не можна розглядати як якісь особливі діяння з точки зору їх зовнішньої характеристики, що вимагають незвичайних фізичних і психічних можливостей індивіда. Видається, що саме в координатах ціннісно-нормативної системи особи і соціального середовища, їх взаємодії потрібно шукати безпосередні причини саме злочинної поведінки. При цьому варто пам'ятати про три моменти. По-перше, йдеться не стільки про декларовані, бажані морально-правові ідеали і постулати, скільки про безпосередню життєву ціннісно-нормативну систему, що закріплюється в громадській практиці, у свідомості і діяльності особи. По-друге, мається на увазі розгляд ціннісно-нормативної системи як суспільства, так і особи не лише як початкових сторін соціальної взаємодії, але і її результатів, що впливають на подальші взаємодії. По-третє, важливий аналіз не лише самих по собі ціннісно-нормативних систем, але й умов їх формування, процесів реалізації та функціонування.

При обмеженні розгляду кримінології соціальних взаємодій якимись певними їх аспектами необхідно мати чітке уявлення про те, якою мірою відповідне обмежене вивчення здатне пояснити злочинну поведінку і допомогти в організації боротьби з ним. Так, якщо ставиться мета пояснити не лише те, чому поведінка набула протиправної спрямованості, але й форми, в яких ця спрямованість була реалізована, аналізу тільки ціннісно-нормативної системи виявляється недостатньо. Виникає необхідність у комплексній оцінці взаємозв'язку різних характеристик середовища і особи [17, с. 61].

Міра соціальної активності у взаємодії з середовищем, здатність протистояти негативним чинникам останньою у різних осіб неоднакові. Наприклад, саме по собі неповноліття істотно обмежує міру активності особи – нерідко види, форми і межі соціальної взаємодії встановлюються дорослими. Підлітки не вибирають собі сім'ю, школу, вихователів, вони не самостійні в соціально-економічному відношенні, тому, як правило, не можуть без допомоги дорослих радикально змінювати свої взаємозв'язки з середовищем. У силу вікових особливостей підлітки менш критично сприймають зовнішні умови, не завжди в змозі правильно їх оцінити, що також може при певних обставинах відобразитися на злочинній поведінці. Проте криміногенну роль самі по собі особливості, властиві неповнолітньому віку, здатні відігравати тільки у поєднанні з несприятливими морально-правовими моментами. Вікова специфіка властива усім без винятку підліткам, а злочини скоює тільки украй незначна частина неповнолітніх. Не можна їх поведінку пояснювати загальними для усього контингенту характеристиками. На нашу думку саме у такому контексті повинні оцінюватися підвищена вразливість, навіюваність дітей і підлітків, акселерація та інші явища подібного порядку.

В основі правомірної поведінки людини лежать суспільно корисні, соціально значимі потреби. У такій поведінці переплітаються сила громадських вимог (норм моралі, моральності, права) і спонукальна сила потреб та інтересів. Людина під впливом соціально значимих переконань нерідко діє всупереч особистим потребам, керуючись громадськими

інтересами. Морально вихована особа завжди співвідносить важливі в соціальному відношенні вчинки з вимогами людської моралі. В одних випадках людина, проявляючи благородство, пожертує життям, не уявляючи собі, що можна вчинити інакше. У інших – при критичній оцінці своєї поведінки людиною використовується нижчий критерій у результаті нерозвиненості соціальних властивостей особи або їх неповноцінності. Іноді зовні позитивні вчинки людина здійснює, переслідуючи свої вузькоогоїстичні інтереси. В деяких випадках особа перебуває в полоні своїх безпосередніх потреб, оцінюючи предмети і явища навколишньої дійсності з точки зору задоволення цих потреб у даний момент. Така поведінка хоча і є споживчою, не завжди є злочинною. У випадках, коли укорінені антигромадські погляди і спрямування витісняють громадські вимоги, не може бути мови про співвідношення вчинку з моральністю і мораллю, вимогами, що висуваються, і совістю. Тут антигромадська поведінка вступає в суперечність з вимогами закону [1, с. 17].

Антигромадська поведінка викликається передусім збоченими, спотвореними або уявними потребами. У її основі можуть бути і нормальні потреби, для задоволення яких обираються антисоціальні і протиправні способи й засоби. При оцінці поведінки важливі не самі потреби, а форми і способи їх задоволення, не самі вимоги, а рівень їх усвідомлення і прийняття особою.

Пояснити будь-який злочин одними потребами або протиправними способами їх задоволення неможливо. Зв'язок між безпосередніми потребами і антигромадською поведінкою простежується далеко не в усіх випадках. Якби мотиви злочину визначалися тільки потребами, то досить було б змінити їх зміст, щоб ліквідувати основу злочинності. Такий погляд веде до спрощення при вирішенні даних питань, не залишаючи місця свідомості індивіда, соціальним властивостям і якостям особи, що відіграють провідну роль в регуляції поведінки і її вибірковості. Як психологічну основу злочинного акта і його мотивації необхідно розглядати не лише потреби, але й погляди, що неправильно склалися, переконання, інтереси та інші

чинники [10, с. 78-79].

Переважає більшість мотивів, що викликають злочини, антигромадські або асоціальні, і лише деякі з них за змістом не відрізняються від мотивів звичайної поведінки, а засуджуються у зв'язку з тим, що призвели до суспільно небезпечних наслідків.

Визначаючи зміст мотивів злочинів, деякі криміналісти відносять до мотиву неусвідомлені потяги і прагнення [3, с. 44]. Інші говорять про спонукання безвідносно до того, усвідомлюються вони або ні [6, с. 20]. Є вчені, які ототожнюють мотиви з особовими переживаннями [21, с. 150], емоціями [24, с. 44], психічними станами [7, с. 52].

І. Г. Філановський, визначаючи мотив злочину як «усвідомлений і конкретно опредмечений інтерес, що спонукає до здійснення суспільно небезпечного діяння» [23, с. 46], правильно підкреслює соціальну зумовленість мотиву злочинної поведінки, «але сам мотив в якійсь мірі ототожнює з цікавістю – соціально-психологічною категорією, що має самостійне значення». І. Г. Філановський має рацію в тому, що «усвідомлене спонукання повинно знайти точку прикладення, повинно відшукати об'єкт (громадське ставлення) і предмет, проти якого воно і спрямовує свою діяльність. І тоді саме цей предмет і стане рушійною силою, що штовхнула людину на злочин» [23, с. 46].

У юридичній літературі описуються різні схеми класифікації мотивів скоюваних злочинів. Якнайповнішою є класифікація, запропонована П. С. Дагелем. Він виділив наступні групи мотивів: 1) антидержавні мотиви – класова ненависть до влади або до іншої держави, національна або расова ненависть, помста за державну і громадську діяльність; 2) особисті мотиви: користь, хуліганські спонукання, помста, сексуальні спонукання, ревності, боягузтво або легкодухість, жорстокість, кар'єризм, заздрість тощо; 3) релігійні мотиви, релігійний фанатизм, мотиви релігійних приписів, вороже ставлення до невіруючих, забобони, мотиви, що впливають з пережитків місцевих звичаїв тощо; 4) особисті мотиви, позбавлені низинного характеру: жалість і співчуття, родинні і

дружні почуття, образа у зв'язку з діями потерпілого або інших осіб, сором, захопленість якими-небудь предметами або якою-небудь діяльністю тощо; 5) суспільно-позитивні мотиви: неправдиво зрозумілі інтереси держави, підприємства, захист від суспільно небезпечного посягання, науковий інтерес тощо.

На думку П. С. Дагеля, мотиви першої, другої і в переважній більшості третьої групи носять суспільно небезпечний характер. Мотиви четвертої групи суспільно байдужі або носять позитивний характер (у певній ситуації вони можуть оцінюватися і негативно). Мотиви п'ятої групи є, як правило, позитивними. Мотиви другої і четвертої груп виступають як партикулярно-особові, а в мотивах інших груп переважають політичні і соціальні інтереси особи [5, с. 272].

У системі «злочин – злочинність» в основі лежить діяння, людина перебуває десь за дужками: особа злочинця відірвана від вчиненого злочину, є предметом самостійного дослідження другого плану. У концепції кримінальної субкультури людина виступає основним чинником пояснення причин злочинності, пошуку закономірностей правослухняної і протиправної поведінки в глобальній системі «особа – спільнота – суспільство».

По суті, особливих труднощів в адаптації такого підходу немає. У зарубіжній кримінології вже давно відбулася відмова від традиційного прямолінійного поняття причини злочинності. Під причинністю, як правило, розуміють лише функціональні взаємовідносини між певними елементами і фактами [19, с. 27].

Практично вся теорія причин злочинності насправді виступає теорією причин формування криміногенної установки і кримінальної субкультури. «Особа правопорушника, – писав В. Н. Кудрявцев, – з його свідомістю і волею – та центральна ланка, яка пов'язує причину і наслідок... Вчинок людини не можна розглядати як просту реакцію на зовнішнє середовище. Конкретна ситуація породжує вольовий акт не сама по собі, а лише у взаємодії з особистістю цієї людини, заломлюючись через її інтереси, погляди, звички, особливості психіки й інші індивідуальні риси. Встановлення статистичних кореляцій між різними явищами свідчить про функціональний зв'язок між

ними, але ще не слугує доказом причинних залежностей. Для цього треба розкрити механізм дії відповідних обставин, у даному випадку – механізм несприятливого морального формування особи. Цей механізм дуже складний, різноманітний і повною мірою далеко ще не розкритий» [11, с. 10-27].

Оскільки кримінальна субкультура ототожнюється з поняттям кримінології злочинності, виникає необхідність розмежувати статус кримінології суб'єкта кримінальної субкультури – носія криміногенної установки як реалізованої, так і нереалізованої зовні, і поняття злочинця – особи, винної в скоєнні злочину. Їх розмежування дозволить уникнути необґрунтованих звинувачень у тому, що запропоноване поняття автоматично робить злочинцями осіб, винних тільки за свої переконання і спонукання, нематеріалізовані в конкретних діях.

Суб'єктом кримінальної субкультури може бути особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, звільнена від відповідальності за давністю вчиненого злочину, за актом амністії і навіть виправдана за вироком суду. У більшості випадків суб'єкти кримінальної субкультури, незважаючи на наявність криміногенної установки, через низку обставин взагалі не скоюють злочинів.

Заміна понять – зовсім не данина тенденції, що склалася нині, до оновлення наукової термінології. Вона зумовлена прагненням усебічно охопити увесь процес формування асоціальної девіантної поведінки. Сьогодні при дослідженні злочину і особи злочинця використовується інформація із завершального етапу: злочин уже відбувся, злочинець викритий і мав час на усвідомлення здійсненого ним діяння. У якійсь мірі – це стрільба по світлу згаслої зірки, бо у багатьох випадках інтерпретація причин, умов скоєння злочину і навіть його мотивів однією і тією ж особою до затримання, в перші години затримання і після закінчення року відбуття покарання змінюються до невпізнання.

У пропонованій постановці до числа об'єктів вивчення вводяться носії кримінальної субкультури, які ще не вчинили злочинів, що дозволяє більш «стерильно» досліджувати

механізм сприйняття і формування асоціальних установок, норм, цінностей, визначати чинники, що утримують носіїв кримінальної субкультури від здійснення активних суспільно небезпечних дій, виявляти можливі шляхи і засоби відвертання поширення кримінальної субкультури та її руйнування.

При вивченні кримінальної субкультури з'являється можливість враховувати методологічну вимогу соціологів уникати етноцентризму – тенденції судити про інші культури з позицій своєї власної або офіційної (панівної). Американський соціолог Уільям Грем Самнер попереджав про це ще в 1906 році. У книзі «Народні звичаї» він доводив, що будь-яку культуру можна зрозуміти тільки на основі аналізу її власних цінностей, в її власному контексті: навіть людоїдство і дітовбивство мали сенс у тих суспільствах, де практикувалися подібні звичаї (такий підхід отримав назву «культурний релятивізм») [20, с. 59].

«Цивілізацією, – писав Д.М. Гачев, – сучасні народи зближені, культурами розрізнені. В обстановці всезростаючих міжнародних контактів люди, які навіть дотримуються однієї ідеології (так що відмінність класових позицій не дає тут пояснення), натрапляють на якусь межу розуміння. Вимовляються ті ж слова, формули, а мислиться під ними дуже різне – і головна біда в тому, що про це часто і не підозрюють. Щоб уявне взаєморозуміння максимально наближалось до дійсного, потрібно робити поправку на національно-історичну систему понять і цінностей, тобто враховувати, що представник іншого народу може бачити світ трохи інакше, ніж я» [2, с. 44]. Якщо не вдаватися до крайнощів, то врахування цих особливостей дозволить не лише об'єктивніше пізнавати причини злочинності, але й розробляти реальні, дієві пропозиції щодо криміналізації та декриміналізації відповідних стосунків.

Висновки: Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що кримінальна субкультура, точніше, субкультура, не є чимось особливим, як це інколи подається. У будь-якому суспільстві існує злочинність, і скрізь вона володіє власною субкультурою. Кримінальна субкультура вбирає в себе плоди культури суспільства і, паразитуючи на цьому

суспільстві, також паразитує на культурі, виступаючи її антиподом, але жодним чином не продовженням. Людина розвивається або в легітимній з боку права і моралі групі, або в групі, якій притаманна стійка система цінностей, що відрізняється від системи цінностей, існуючої у великому суспільстві.

Література:

1. Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»/ Марина Юрійвна Валуйська ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків : [б.в.], 2002. – 240 с.

2. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос / Георгий Дмитриевич Гачев. – М. : Изд. группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 480 с.

3. Гольдинер В. Д. Мотив преступления и его значение в советском уголовном праве / В. Д. Гольдинер // Советское государство и право. – 1958. – № 1. – С. 43-52.

4. Григорян Б. Т. Философия о сущности человека / Б. Т. Григорян. – М. : Политиздат, 1973. – 319 с.

5. Дагель П. С. Классификация мотивов преступления и ее криминологическое значение / П. С. Дагель // Вопросы социологии и права. – Иркутск : [б.в.], 1967. – С. 269-274.

6. Дагель П. С. Субъективная сторона хулиганства / П. С. Дагель // Советская юстиция. – М. : Юридическая литература, 1968. – № 5. – С. 19-21.

7. Загородников Н. И. Преступления против жизни : учебное пособие / Н. И. Загородников, А. Н. Игнатов ; Высшая школа МООП РСФСР. – М. : [б.в.], 1962. – 64 с.

8. Зелинский А. Ф. Кримінальна психологія : научно-практ. изд. / Анатолий Феофанович Зелинский. – К. : Юринком Интер, 1999. – 240 с.

9. Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии / И.И. Карпец. – М. : Юридическая литература, 1976. – 224 с.

10. Коновалова В. О. Юридична психологія / Віолетта Омелянівна Коновалова, Валерій Юрійович Шепітько ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – К. : Ін Юре, 2004. – 422 с.

11. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юридическая литература, 1968. – 176 с.
12. Lacassagne A. Les Habitués des prisons de Paris : étude d'anthropologie et de psychologie criminelles [Електронний ресурс] / Alexandre Lacassagne. – Режим доступу: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k754837/f2.image>.
13. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты / [Чезаре Ломброзо](#) ; сост. [Владимир Овчинский](#). – М. : Норма-ИНФРА М, 2004. – 316 с. – ([Библиотека криминолога](#)).
14. Ломброзо Ч. Преступный человек : пер. с итал. / Чезаре Ломброзо. – М. : Эксмо, 2005. – 880 с. – (Гиганты мысли).
15. Лунц Д. Р. Проблема невменяемости / Д. Р. Лунц // Руководство по судебной психиатрии / под ред. Г. В. Морозова. – М. : Медицина, 1977. – С. 26-43.
16. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть / А. А. Пинаев. – Харьков : Харьков юридический, 2005. – 664 с.
17. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам / А. И. Рарог. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 310 с.
18. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 705 с.
19. Селлин Т. Социологический подход к изучению причин преступности/ Т. Селлин // Социология преступности. – М. : Юридическая литература, 1996. – С. 20-37.
20. Sumner W.G. Folkways : A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals / W.G. Sumner. – New York : Mentor Books : The New American Library, 1960. – 160 p.
21. Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Борис Самойлович Утевский. – М. : Гос. изд-во юридической литературы, 1950. – 319 с.
22. Ферри Э. Преступление как социальное явление / Энрико Ферри // Проблемы преступности. – К. : Госиздат Украины, 1924. – Сб. 2-й. – С. 9-26.
23. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению / Илья Григорьевич Филановский. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1970. – 174 с.
24. Харацишвили Б. В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве / Б. В. Харацишвили. – Тбилиси : Цодна, 1963. – 288 с.